

BLD

Anouk Saleming

**Het zoeken
naar**

**open
verhalen**

In mijn familie gaan de dingen volgens vaste patronen. We eten en drinken hetzelfde op hetzelfde tijdstip, er wordt over dezelfde thema's gesproken, we maken dezelfde grappen. Zo kennen we het. Zo voelen we ons veilig. Koffie om half elf in de ochtend, om drie uur in de middag en in de avond bij het journaal. Op verjaardagen met gebak erbij en dan komen na vier uur ook de wijn, de gesmeerde toastjes, de worst en de blokjes kaas op tafel. Mijn vader, oud-wiskundedocent, houdt een monoloog over de teloorgang van het onderwijs wanneer daar maar de kleinste aanleiding toe is. Aan de kinderen van mij en mijn zus wordt stevast de vraag gesteld hoe het gaat op school. Er wordt gesproken over de volgende vakantiebestemming (altijd ergens tussen Duitsland en Italië). 's Avonds eten we wat we altijd eten. Sinds mijn ouders een elektrische pan hebben waarin het vlees de hele dag gaar kan koken, is dat stoofvlees. En een toetje van lange vingers, kwark en ingemaakte kersen, want dat hebben ze ooit zo lekker gegeten ergens bij vrienden. Dat is de enige uitbreiding in ons familiepatroon: een nieuw recept dat mijn ouders bij vrienden hebben gegeten en dat keurig voor hen is gekopieerd.

Ik wilde weg. Het huis uit, toen ik achttien jaar was. Daar begreep mijn zus niets van. Ik ook niet, want het was en is toch een fijn warm nest, ons thuis. Maar ik wilde weg om redenen waar ik toen geen woorden voor had. Ik wilde theater studeren en onder het mom dat de opleiding in Arnhem beter was dan die dichterbij huis, mocht ik op kamers. Ik wilde uit dat voorspelbare gesloten verhaal stappen. Een vertrouwd verhaal dat ik uit mijn hoofd kende en waar het avontuur uit verdwenen was. Een verhaal zonder risico, zonder na te hoeven denken. Zonder vragen te stellen.

Theater was toen voor mij de manier om 'uit te breken'. Om uit bestaande verhalen te komen. Op het toneel kon en mocht het allemaal. Daar bestond niet één waarheid. En nog steeds is theater maken voor mij een manier om 'het nieuwe' te ontmoeten: nieuwe mensen, nieuwe plekken, nieuwe thema's. En dat klinkt heel makkelijk en voor de hand liggend om dat te doen, maar ik vind het doodeng. Mijn hart klopt in mijn keel, steeds als ik nieuwe mensen interview, op nieuwe plekken ben, of in woorden thema's bespreekbaar probeer te maken voor een publiek. Want ook in mij zit de beweging om gewoon om half 11 koffie te drinken en het verhaal te leven dat ik ken. Lekker veilig. Lekker achteroverleunen. Lekker warm.

De afgelopen jaren heeft mijn werkpraktijk zich verlegd: het theater uit, de samenleving in. Dat is gek om te zeggen, want zo lijkt het alsof het theater geen deel uitmaakt van de samenleving. En in zekere zin vind ik dat ook. Het theater als plek waar de verhalen worden verteld, is een beetje losgezongen geraakt van de samenleving in mijn ogen. Lange tijd schreef ik voor het theater. Ik interviewde mensen en probeerde hun verhaal zo op te schrijven dat die verhalen werden gehoord. Verhalen die ertoe deden, die een podium verdienden, en op die manier wellicht iets kleins aan een betere wereld bij konden dragen. Maar het theater lijkt leeg te lopen. Er spelen meer mensen toneel bij een amateurvereniging dan dat er mensen naar het theater gaan, zei iemand me eens. De verhalen die een podium verdienen worden voornamelijk gehoord door die paar mensen die wel naar het theater gaan. Mensen die het vaak al eens zijn met wat er wordt gezegd, waardoor er veel minder een gesprek kan ontstaan. Theater leeft niet meer in het hart van de stad tussen de politiek en de filosofie, zoals bij de oude Grieken (en ik bedoel in deze context het theater in traditionele zin). Theater is nauwelijks nog een plek voor maatschappelijke discussie. Misschien dat alleen het genre cabaret soms nog een beetje bijdraagt aan een groter gesprek. Maar door de politiek is theater weggezet als linkse hobby. Steeds meer ben ik om die reden het theater uitgegaan. En met mij vele anderen. Ik vind dat ik als theatermaker een verantwoordelijkheid heb om van betekenis te zijn, om meer te zijn dan een avondje vermaak en om meer mensen te bereiken dan de mensen die het al met me eens zijn.

Dat bracht mij als schrijver bij theater De Gasten om educatieve voorstellingen te schrijven voor scholen, in opdracht van de Anne Frank Stichting. Voorstellingen die ook op de 'moeilijkste' scholen speelden, om thema's als bijvoorbeeld racisme in relatie tot humor bespreekbaar te maken in heterogene groepen kinderen. Groepen kinderen die misschien niet zo makkelijk toegang hebben tot het theater (of musea, concerten, etc.).

Het bracht me ook bij De Baak, een trainingsinstituut voor leiderschap, waar ik afgelopen jaar als *artist in residence*, samen met Bart van Rosmalen, trainingen binnenviel om vanuit de kunsten thema's te belichten die ook in die trainingen spelen. Van het theater, waar de mensen te gast zijn bij mijn voorstelling, verschoof mijn plek naar trainingen, waar ik te gast ben bij een groep. Een interessante verschuiving, omdat het niet meer om mij, de kunstenaar, gaat, maar om wat ik bijdraag. En ik hoop dat de kunst in de context van organisaties een plek kan innemen die een tegenbeweging kan zijn in een wereld waarin alles slechts om economische groei lijkt te draaien.

Door het werken met mensen in de zorg, het onderwijs, de politie... merk ik dat er een grote behoefte is naar het zichtbaar maken van 'de mens' zelf. En dat er tegelijkertijd een enorme angst is om dat toe te laten. Om kwetsbaarheid als kracht te zien en niet als zwakte. Om zichtbaar te worden in het systeem waar we ook zo makkelijk de schuld op kunnen afschuiven.

*O, ik kan zo makkelijk de schuld geven
aan stroperige systemen
waar niemand zich kan bewegen
omdat alles zo plakt
met de klevigheid van 'zo-is-het-nu-eenmaal'*

*O, ik kan zo makkelijk schelden
op al die taaie protocollen
op smakeloze formulieren
en papierwerk als aaneengekleefde pasta
die je te lang liet staan voor het opdienen*

*O, ik kan zo woedend worden
op die verdraaide organisaties
waar regels slechts de weg wijzen naar nieuwe regels
waar ad-mini-stratie meestal ad-maxi-stratie wordt
en waar tussen de regels de zin niet meer te vinden is*

*Maar hee,
er moet iets zijn om tegen te schoppen
je kunt pas buiten de lijntjes kleuren als iemand ze heeft gezet
en pas als er regels zijn
kan het mooiste er tussendoor klinken*

Ik herinner me dat toen ik een puber was mijn vader altijd aan het mopperen was. Hij mopperde aan één stuk door wat er allemaal niet deugde op zijn werk: de directie die verkeerde keuzes maakte; zijn collega's die met zich lieten sullen; leerlingen die steeds minder konden rekenen; wat deden ze toch op de basisscholen? Het was een grote klachtenstroom tegen het systeem. "Dan ga je toch ergens anders werken", zei ik. Mijn vader zei dan ernstig: "Denk jij dat dat zomaar kan? Dat ik zomaar kan stoppen met werken, of zomaar een andere baan kan nemen? Wie betaalt het huis? Waar denk jij dat we de boodschappen van betalen?" Verandering was voor mijn vader een onmogelijkheid. En hij vond mij maar een dromer. Hij mopperde op het systeem omdat dat het enige was wat hij kon. Zijn vuur brandde vanuit kwaadheid. Een tijdje was hij overspannen. Ik denk dat met vuur dat vanuit kwaadheid brandt, de mens zelf opbrandt.

Ik hield mijn mond. Maar van binnen wist ik het zeker. Het kan. Je kunt ergens uitstappen. Het moet mogelijk zijn een vuur te laten branden dat je niet opbrandt, maar je warmte geeft. Er kan ook een vuur vanuit troost en schoonheid branden. En dat denk ik nog steeds.

Min of meer toevallig komt er een boek op mijn pad van Alicja Gescinska: *'De verovering van de vrijheid'*. Ik hoorde haar spreken op een conferentie waar ik zelf ook gevraagd was iets te doen. Ik was gegrepen door haar woorden en wilde meer lezen.

Er is moed nodig om uit je oude verhaal te stappen, om het leven in de ogen te kijken en "ja" te zeggen, lees ik in haar werk. Er is moed nodig om het geluk niet voorbij te laten waaien. Gescinska zegt dat je dan pas vrijheid kunt ervaren. En voor die vrijheid moet je dus de strijd aangaan. Maar wel een strijd aangaan die mogelijk is, denk ik meteen. Vechten tegen systemen, zoals mijn vader steeds weer probeerde in al zijn kwaadheid, is een op voorhand verloren strijd.

Maar misschien kunnen we binnen die systemen momenten maken. Steeds weer nieuwe momenten creëren waarin 'het schone', of 'het goede' kan bestaan, of zichtbaar kan worden. Steeds op zoek gaan naar waar het leven zich bevindt en het op tijd zien als de fut eruit is. Zoals de fut uit het leven van mijn vader was geraakt. Op tijd weggaan. Of op tijd frisse lucht opzoeken, want geluk hangt in de lucht, zeggen ze toch?

Iemand telt momenten

*Het moment vlak voor de druppel valt die de emmer doet overlopen
vlak voor een tak breekt
voor papier scheurt
metaal moe is
eten bederft
ijs smelt*

*Het moment vlak voor haren grijs worden
vlak voor huid rimpelt
voor spieren verstijven
aders verkalken
botten verweken
tanden uitvallen*

*Het moment vlak voor de hoop weg vaart
vlak voor de angst om een hart slaat
voor de moed in schoenen zakt
de grond onder voeten wegslaat
de liefde op is
een traan rolt*

*Iemand telt momenten bij elkaar op
Samen een heel leven
Vlak voor hij zijn laatste adem uitblaast,
denkt hij:
'Alles heb ik op het spel gezet'
en glimlacht*

In *'Het leven uit één dag'* beschrijft A.F.Th. van der Heijden een wereld waarin alle mensen maar één dag leven. Alle stappen in je leven maak je maar één keer mee. Geen dag herhaalt zich. Geen moment komt terug. Zelfs niet een moment dat lijkt op een eerder moment. Ook de liefdesdaad kun je maar één keer beleven. Het begint met het prachtige beeld dat de mensen naar het strand trekken, ook oude mensen, om de zon in hun leven één keer op te zien komen voor ze sterven.

Een wereld waarin alles uniek is. Alles, inclusief jijzelf, blijft zich altijd vernieuwen. Geen verveling. Geen sleur. Maar een voortdurend beleven. De hel is onze wereld, zo schetst Van der Heijden. De wereld waarin de dagen zich aaneenrijgen als kralen aan een ketting, zodat ze nauwelijks of niet meer te onderscheiden zijn. De dagen waarop mijn vader met zijn leren boekentas onder zijn snelbinders naar zijn werk fietste. 45 Jaar lang. Chagrijnig op maandag en blij dat het weekend was op vrijdag.

En in mijn hoofd klinkt weer de litanie:

O papa,
je kunt zo goed terneergeslagen raken
van steeds hetzelfde liedje
van de dagen op repeat
van weken als aaneengekleefde pasta
die je te lang in de pan liet staan voor het opdienen

O je kunt zo goed terneergeslagen raken
van een verkeerde toon
in een stem, een mail, een lied
van meningen die zwart aangekoekt
op de bodem van je inbox achter blijven
van altijd maar rekening houden
met de kans op een bui of een dodelijke ziekte
onverwachte kostenposten
en onaangekondigd bezoek

O je kunt zo goed terneergeslagen raken
van droge sokken op een natte badkamervloer
van hondenpoep op straat
van klimaatverandering
van mensen die in elke zin verkleinwoordjes gebruiken
van wallen onder je ogen die niet meer weg willen trekken
van plastic soep
hooligans
bedorven eten
en weer iemand met kanker in je vriendenkring

Maar hee,
ik tekende een lachend gezicht op de beslagen spiegel van de badkamer
ik kocht aardbeien nog voor het seizoen
en ik dacht aan het woord terneergeslagen
dat het eigenlijk heel ridderlijk klinkt

Een paar jaar terug had ik de eer te mogen dineren met Judith Herzberg, één van Nederlands grootste schrijvers van poëzie, theater en scenario. Tijdens de Tweede Wereldoorlog moest zij onderduiken en werden haar ouders op transport gezet naar Bergen-Belsen. Haar ouders kwamen daar levend uit. In haar werk kun je veel over de oorlog en zijn nasleep lezen.

Tijdens het diner zei ze: “Er zijn twee soorten schrijvers: schrijvers die schrijven over de wereld zoals die is en schrijvers die er iets tegenover zetten.”

Deze uitspraak raakte me. Dit was misschien wat ik al voelde als puber. Het moet ook anders kunnen. De wereld is keihard. En iemand als Judith Herzberg, die haar leven lang met een oorlog leeft, weet dat als geen ander. Maar er is ook een achterkant van de wereld. Niet iedereen ziet dat. Maar het is de kunst om die kant zichtbaar te maken. Het is de kunst om er iets tegenover te zetten. Zo wilde en wil ik nog steeds schrijven en theater maken.

Maar kan ik dat? Er iets tegenover zetten? En wat moet dat dan wel niet zijn? Tegenover de overweldigende wereld waarin we leven, zet je niet zomaar ‘iets’. Hoe moet ik dat dan doen? Ik wil geen sprookjes schrijven. Ik wil schoonheid en troost in mijn werk, maar wel vanuit verbondenheid met de wereld waarin ik leef. Ik wil die keiharde wereld niet wegschrijven uit mijn werk. Hoe doe ik dat dan in het licht van deze wereld? Wat betekenen woorden nu? Hoe kan ik schrijven zonder in een trucje te belanden, of het stempel ‘dromer’ te krijgen?

Het is al gauw makkelijk praten voor iemand met een luxe eventje als ik. Wat draag ik in hemelsnaam bij met mijn geschrijf? *O ik kan zo makkelijk mooie woorden schrijven...* Voor wie schrijf en maak ik eigenlijk? Voor een publiek? Voor mensen die het zwaar hebben in hun leven? Wil ik alleen mijn vader overtuigen? Mijn gelijk halen? Of wil ik uiteindelijk vooral mezelf overtuigen? Want als ik dit geloof opgeef, dit geloof in ‘lichtheid’, wat blijft er dan nog over?

Ik ben schrijver. Misschien ben ik schrijver omdat ik niets anders kan. Steeds ben ik op zoek naar het herwaarderen van de woorden. En op alle plekken waar ik kom (de zorg, de politie, in trainingen voor leiderschap...) raakt het me dat zoveel mensen vastzitten in hun dagelijkse taal. Politiechefs, zorgmedewerkers, bestuurders... allemaal zitten ze vast in het verhaal dat ze kennen. Met woorden die ze kennen. Zelfs met de humor die ze kennen. Elke powerpoint lijkt dezelfde te zijn. Met een teveel aan woorden die geneigd zijn over hoofden heen te vliegen. Maar ik merk ook iets anders. Ik merk dat er in al die verschillende sectoren een groot verlangen is om eruit te breken.

Een groot verlangen naar de menselijke maat, naar geraaktheid, naar het (her)vinden van drijfveren. Als ik (samen met Bart van Rosmalen) op een congres in een gedicht teruggeef wat er geklonken heeft, krijg ik steeds weer enorme waardering voor deze andere taal. Vaak wordt er gevraagd of de door mij geschreven tekst in een nieuwsbrief mag worden geplaatst, omdat het zo de kern heeft geraakt. Ik ben ervan overtuigd dat dit meer zegt over het verlangen naar dat 'uitbreken', dan over mijn schrijfkwaliteiten. Al is het vleierend ook dat laatste te geloven natuurlijk.

Van een vriend krijg ik een boek: 'Muziek' van Michel Serres. Serres schetst een ontstaansgeschiedenis en beschrijft hoe onze taal ontstaan zou kunnen zijn vanuit de ruis van de wereld. Maar onze taal zoals we haar nu gebruiken, is slechts nog het oppervlak daarvan. Mensen willen betekenis zoeken en vinden in alles. De dingen begrijpen of verklaren. 'Het zingen van de wereld', zoals Serres het zegt, is helemaal uit de taal verdwenen.

"Sommigen van ons, hardhorende lieden die nooit het zingen van de wereld horen, zich aan menswetenschappen wijden en dus verdoofd raken door de geluiden van het collectief, zien het universum als een onttoverde wereld waaruit het zingen is geweken. Doordat ze maar blijven praten, debatteren en twisten, in de overtuiging dat alleen een parlement over de dingen beslist, kunnen ze de dingen niet meer horen."

Michel Serres – Muziek (2012)

De wereld zien als een onttoverde wereld, is iets wat ik herken. De problemen in de wereld zijn zo groot en complex dat geen mens ze nog kan dragen. Geloven in een betere wereld wordt steeds moeilijker met een aarde die sneller opwarmt dan we ooit hadden gedacht en gewapende conflicten die zich niet meer aan landsgrenzen houden.

Praten en discussiëren zijn belangrijker geworden dan horen en luisteren. Woorden zijn in deze wereld daden geworden. Wie veel woorden heeft, is schatrijk. Het heet niet voor niets woordenschat. Maar in al die taal, die alleen maar betekenis wil geven en macht wil verkrijgen, verdwijnt steeds meer de relatie met de wereld. Het zingen van de wereld wordt overstemd.

En ik merk hoe ik me kwaad zit te maken. Kwaad over kwesties die veel te groot zijn om tegen te strijden. Ik voel hoe de moraalridder in mij opstaat om de wereld met haar zwaard tegemoet te treden. Ik hoor mijn eigen litanie van de ellende. Ik voel het vuur van kwaadheid ook in mezelf branden. Ik lijk veel meer op mijn vader dan ik toe wil geven. Wat zei ik zelf nou eerder? Je kunt niet strijden tegen te grote zaken, maak momenten. Of maak er werk van. Letterlijk. Maak werk.

Schrijf

*Er bestaat een stad
gebouwd met woorden
De zwaarste vormen het fundament
Een stad gebouwd op:
genade, berusting, verantwoordelijkheid, bezwaarschrift,..
Hoe hoger het gebouw
hoe lichter de taal:
zwaluwstaartje, zeebries, vlaggenstok, wimpertje,..
Wie veel woorden heeft
is hier schatrijk
en bouwt de hoogste torens
Ik ken een man wiens woordenschat tot aan de hemel rijkt
Hij heeft woorden als:
melkboerenhondenhaar, koolwaterstofverbinding, privacyverklaring,
verdonkeremanen,..
Niemand heeft hem ooit achter zijn muur van taal gezien*

*Er zijn ook mensen die hebben niets
of slechts wat kleine lettertjes
Voorzichtige woorden
die makkelijk wegwaaien
Zij leggen zich te slapen in de schaduw van de woordpaleizen
Zij slapen met hun hoofd op
zwanenhals, theezeefje, prietpraat, wiebelkous...
Zij kruipen tegen elkaar aan
ruiken elkaars nabijheid
en hebben lief
lief en stil*

Mijn dochter van 11 zit aan de keukentafel. Ze kijkt boos. Ze snapt het niet. Mijn vader zit naast haar. Hij probeert haar aandacht bij de sommen te houden. Hij tikt met zijn wijsvinger tegen het papier. "Kijk", zegt hij, "ik laat je zien hoe het ook kan."

En ineens zie ik het. Ik zie zijn toegewijdsheid, zijn liefde voor de getallen. Ik zie zijn geduld, zijn zachtheid om mijn dochter de weg naar die grote wereld van de getallen te wijzen. "Kijk, ik laat je zien hoe het ook kan." De warmte in zijn stem. Dit is een ander vuur dan dat vuur van kwaadheid dat brandt als hij strijdt tegen de harde wereld van systemen. Dit is dat vuur van schoonheid, troost, lichtheid, bevoegenheid, liefde. We zoeken hetzelfde. Wat mijn vader in de wiskunde zoekt, probeer ik in de woorden te vinden.

Onlangs werkte ik mee aan een dag die heette: 'verbinding vanuit kwetsbaarheid'. Uit de titel van deze dag spreekt een verlangen. Een verlangen om in verbinding te komen vanuit kwetsbaarheid. Ik lees hierin dat de mens zelf weer meer zichtbaar mag worden. Een dag met mensen die in verschillende zorgdomeinen werken en beter willen gaan samenwerken in de toekomst. Ik gaf een uur 'muzisch verpozen': een korte workshop vanuit mijn vak schrijven: "hoe we spreken en hoe we zouden kunnen spreken." De deelnemers schreven kleine, veelbetekende momenten op. Een vrouw schreef een tekst die we begrepen, maar die ook veel vragen opriep. Nieuwsgierige vragen. We wilden weten wat er nog meer gebeurde. De tekst daagde uit om in gesprek te gaan. En dan besef ik me dat we in onze taal die we op het werk gebruiken eigenlijk nooit bezig zijn met het bewust oproepen van vragen. We maken duidelijke verhalen, powerpoints ter ondersteuning, zodat iedereen het begrijpt en de nieuwe plannen in duidelijke woorden in de hoofden van de betrokkenen komen. En na een verhaal volgt stevast de vraag: "Is alles duidelijk?" Of: "Zijn er nog vragen?" En als er nog vragen zijn, proberen we die zoveel mogelijk met antwoorden te verduidelijken.

Ik moet denken aan het verschil tussen soap en theater. Soap is geschreven om met een bord op schoot, lekker onderuitgezakt voor de buis te hangen. In korte tijd begrijp je precies wat er aan de hand is, wie de minnaar is, wie de echtgenoot, wie het gemene personeel is en wie de onschuld. Soap is gemaakt voor een passieve kijker. Er hoeft niet te worden nagedacht. Het roept enkel de vraag op "hoe loopt het af?", maar geen vragen over de inhoud zelf, geen vragen over de kijker zelf of de wereld waarin hij zich bevindt.

In theater daarentegen wil je geen passieve achtervergeleunde toeschouwer. Nee, je wil een toeschouwer die op het puntje van zijn stoel zit, die zich vragen stelt, die bij zichzelf te rade gaat, die nadenkt over de wereld. Je wil een actieve toeschouwer die zelfs geëmotioneerd raakt. Daarvoor laat ik als schrijver in een toneelstuk sommige dingen bewust onbeantwoord. Niet alle lijntjes maak ik keurig af. "De werkelijke voorstelling speelt zich af in het hoofd van de toeschouwer", zei ooit een theaterrecensent.

Ineens krijg ik de gedachte: kan een vergadering ook ontroeren? Mag dat? Ook ik zet in een vergadering mijn vergaderstem op en beperk me tot de taal die daarbij hoort. Waarom eigenlijk? Ook de daadwerkelijke vergadering speelt zich af in de hoofden van de aanwezigen. Zouden we niet meer losse eindjes open moeten laten? Mogen we huilen in een vergadering? En hoe presenteer je dan een plan als je dat doet met als doel een actieve, misschien zelfs geraakte toehoorder? Ik stel het me voor: huilende collega's, omhelzingen, woorden van dank voor de ontroerende nieuwe plannen... Ik denk dat mijn zin toe zal nemen. Zin om in te stappen, om mee te doen. Maar ik denk dat ik ook meer vragen heb. Over de losse eindjes die ik zelf in handen moet nemen. Verwarring misschien, aarzeling. Want mag ik nog kritiek hebben op plannen als ze zo verbonden zijn met de mens die ze toonde? Wordt het pijnlijk om het niet eens te zijn? Durven we nog tegenkracht te tonen?

Ik vind het moeilijk voor te stellen. Het zou door kunnen schieten in een teveel aan emoties, een teveel aan 'mens' misschien. Zou het ons zelfs af kunnen leiden van het werk zelf?

Het gaat om de balans, denk ik. Een vergadering die door de oppervlakte van praktische notulen heen breekt, zonder in de diepte van een emotionele onderstroom te verdrinken. Misschien zou het ons al kunnen helpen elke vergadering als eenmalig te zien, als 'de vergadering uit één dag'. Zodat elke vergadering zelf vertelt hoe ze het beste vorm kan krijgen op dat specifieke moment. Dat we 'het protocol van altijd' loslaten.

Een voorbeeld hiervan vind ik een initiatief van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. Ik ben samen met een groep ontwerpers, kunstenaars, architecten en mensen uit de creatieve industrie door de RVS gevraagd mee te denken over een gezonde samenleving in de toekomst. Daarmee toont de RVS een sterke urgentie om het 'nu' een stem te geven en om inzichten op te halen uit een andere hoek dan de gebruikelijke. Ik vind het spannend en uitdagend om als schrijver mee te mogen denken. Kan ik vanuit mijn vak werkelijk bijdragen?

We werken in groepen en aan het einde van de middag presenteren we ideeën en ontwerpen. In het gesprek voelen we allemaal het belang van echt luisteren naar mensen in alle lagen van de samenleving, juist ook de kwetsbare groepen. Luisteren naar wat ze daadwerkelijk nodig hebben.

Zo lijkt het ons belangrijk de burger zelf mee te laten denken over de vormgeving van hun eigen leefomgeving. Maar de burger is ook 'vraag-moe'. Weer een vragenlijstje. De vraag zelf is vooral een vraag geworden met als doel 'afvinken'; 'ja, de doelgroep is bevestigd'. Voor echte verdieping lijkt geen tijd te zijn. Voor het verhaal tussen de regels is geen plek. Hoe kom je er dan achter wat er werkelijk speelt? En wat iemand werkelijk nodig heeft?

Ik zit in deze bijeenkomst met al deze 'creatieven' en we staan we voor de uitdaging om een samenleving voor de toekomst te ontwerpen. Opnieuw denk ik aan open en gesloten verhalen. Oplossingen zijn zo vaak gesloten. Een nieuw ontwerp is 'af' en wordt dan gepresenteerd. Kun je iets ontwerpen dat niet af is en het toch vormgeven? Het idee van een waterplein wordt gepresenteerd, zoals dat in Rotterdam bestaat. In een andere groep is een idee van een gezamenlijke tuin uitgewerkt. En ik vraag mij af: zijn dat misschien 'open verhalen'? Zijn een plein en een tuin ontwerpen die niet af zijn en toch vormgegeven? Een plein, als plek van ontmoeting. Die plek is pas 'af' als de mensen elkaar daadwerkelijk ontmoeten. Een gezamenlijke tuin, waar mensen hun eigen voedsel kunnen verbouwen. Ook deze plek is nooit af. De tuin is er alleen door de bewerking ervan: zaaien, oogsten, etc. In de handeling van het tuinieren zit de voltooiing van de tuin, zoals de daadwerkelijke voorstelling in het theater zich in het hoofd van een toeschouwer afspeelt.

Is dat waar misschien de achterkant van de wereld begint? Bij de echte ontmoeting tussen mensen in het moment? In het handelen zelf? In de ruimte tussen de woorden? Tussen de getallen? Is dat waar verhalen zich openen? Waardoor er een positief vuur kan gloeien, omdat mensen zelf eigenaar worden en niet worden geregeerd door plannen die van bovenaf zijn opgelegd?

Is dat waar Serres het over heeft? Als dromen van mensen weer werkelijk worden gehoord? Als de taal meer wordt dan alleen de betekenisdrager, meer dan het afvinken van vragenlijstjes? Als we de taal, of de wiskunde, of welk vak dan ook, werkelijk induiken, dwars door de oppervlakte heen breken, komen we dan bij het zingen van de wereld? Is dat waar Gescinska het over heeft? Opent zich daar de weg naar vrijheid?

Dat lijkt mij allesbehalve een makkelijke opgave. Ik zal moeten toegeven dat soms ook flink kwaad worden nodig is om vuur te laten branden. Om vanuit dat vuur de werkelijke warmte te kunnen vinden. Om in die warmte de ander te kunnen ontmoeten. Laten we oefenen, blijven oefenen om openingen te zoeken. Want waar een verhaal zich opent, kan een ander instappen.

Ik wil graag met een gedicht afsluiten, of misschien moet ik dus niet zeggen 'afsluiten', maar 'openen'.

niet 'afsluiten', maar 'openen'

Wat uit de dag tevoorschijn komt

*Terwijl dezelfde dreun van dagen
zich aaneen stampt,
we onze levens bouwen
op heipalen van bekende zekerheid,
we van onze woorden muren metselen
met cement van vaste volgorden
we uit ramen kijken
om te zien wat we verwachten te zien
met gezichten vol groeven
die verraden waar de plaat van emoties
is blijven hangen
terwijl we dag in dag uit
hetzelfde liedje zingen
onze tijd uitzitten
in huizen die we ons leven noemen
huizen, die
waterdicht
hufterproef
met keurmerk
en brandveilig
ons garanties geven tegen...
tegen...
tegen wat eigenlijk?*

*Wat uit de dag tevoorschijn komt
dat waar geen woorden voor zijn
dat ijle
stille
weerloos schone
dat fonkelende
genadeloze
dat nieuwe
dat
ene
dat
...
wie ziet het?*

BRONNEN

- Geschinska, A. (2011). *De verovering van de vrijheid*. Rotterdam: Uitgeverij Lemniscaat
- Serres, M. (2012). *Muziek*. Uitgeverij Damon

MET DANK AAN

- Bart van Rosmalen, Theater De Gasten, Stannie Driessen (RVS), Henk Nies (Verbinding vanuit kwetsbaarheid) en mijn vader.

Utrecht, 2020

Redactie: Bart van Rosmalen, Peter Rombouts en Hanke Drop

Eindredactie: Hanke Drop

Vormgeving: Anton Feddema, www.afeddema.nl

Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU), Lectoraat Kunst en Professionalisering

de kunst van **HKU** nieuwe verbindingen
nieuwe toepassingen

Alles in deze uitgave is bedoeld voor toepassing in alle onderwijstypen en onderwijssituaties.

Experimenten, missers en successen graag delen met de redactie en/of de auteur(s)